

KAM ZGODOVINSKI ARHIV?

Z vprašanjem neustreznih prostorov za Zgodovinski arhiv Ljubljana – Enota za Dolenjsko in Belo krajino se srečujem od začetka mojega dela v Izvršnem svetu. V tem času so predstavniki Zgodovinskega arhiva večkrat seznanjali ustrezne organe v občini z nevzdržnimi pogoji za hrambo arhivskega gradiva. Vsi razgovori so se končali z ugotovitvijo, da bi bila najbolj primerna stavba za zgodovinski arhiv – prostori Postaje milice v Novem mestu. Te prostore bi bilo možno zasesti po izgradnji nove policijske postaje.

Sekretariat za družbene dejavnosti podpira idejo, da se Zgodovinski arhiv preseli v prostore bivše policijske postaje in je svoje mnenje 16. decembra 1991 posre-

doval Predsedstvu Skupščine občine Novo mesto in Izvršnemu svetu. Ali bo to uresničeno, pa je odvisno od sklepa Izvršnega sveta Skupščine občine Novo mesto, pri čemer ne gre pozabiti, da razmerje sil v Izvršnem svetu kulturi ni preveč naklonjeno.

Opozarjam, da je vprašanje prostorov arhiva samo pika velikega vprašanja problematike prostorov in pogojev, v katerih delajo, živijo in ustvarjajo strokovnjaki in delavci ustanov, kot so Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, Študijska knjižnica, Glasbena šola, Dolenjska založba, kulturna društva ipd. Če jih bo občinska oblast učinkoviteje kot do sedaj reševala, pa je odvisno tudi od samoorganiziranosti in agresivnosti vseh, ki v kulturi in za kulturo delamo.

Danijel Brezovar,
sekretar za družbene dejavnosti
SOB Novo mesto

Ivan Gregorčič O NAŠIH KRAJIH FRANCETA REŽUNA

* France Režun: Naši kraji,
Trebnje 1992

Če je že v vseslovenskem kulturnem prostoru kritiška misel v nevarnosti pred zasebnostjo, ker je ta prostor vendarle »žepno« majhen: komaj se obrneš, že zadeneš ob znanca – je nevarnost zasebnosti še toliko večja, če se kritiško razmišljanje dotika dogajanj, stvaritev in dosežkov, ki se uresničujejo na regionalni, občinski ali celo krajevni ravni. V takem primeru postane kritiška misel navadno pohlevno domača, polna obvezne spoštljive hvale in človeške prizanesljivosti.

To je sicer po svoje človeško razumljivo (in do neke mere najbrž tudi človečno sprejemljivo), a treba se je zavedati, da mlačnost pomaga ustvarjati mlako, v kateri

se redijo in dobro počutijo le krapci. Obstaja seveda tudi druga možnost (a žal najbrž tudi praksa), da kar je domačega, ni vredno niti pozornosti, češ kaj pa more ustvariti ta tako vsakdanje človeško človeški človeček, kakršnega videvam, vidim in poznam vsak dan, ali pa se prezre in prezira delo koga, ki ne pripada »nam«, in obratno: dviguje delo in dejavnost tako ali drugače »našega« človeka.

Skratka: v majhnih okoljih je vse preveč možnosti, da se gleda na človeka in ne na njegovo delo.

Obstaja še obratnosmerna možnost: da avtor oz. ustvarjalec sprejme sicer pošteno kritiško misel o svojem delu kot napad na

Naslovnica knjige Franceta Režuna:
Naši kraji

svojo osebnost, če misel ni pozitivno odobravajoča.

Take misli so se rojevale piscu teh vrstic, ko se je, ne ravno zadovoljen s knjigo, ki skuša predstaviti kraje njegove občine*, odločil, da ob njej izrazi nekaj svojih kritičkih pomislekov, zavedajoč se tega, da ob njej izhajajo iz dejstev, ki so rodila te uvodne misli.

Kakšne misli obletijo bralca ob prvem stiku s knjigo in kakšen vtis naredijo nanj?

Prvi stik je seveda vizualen. In prvi vtis ter misel ob njem je: razkošno, bogato. Bogata vezava, fin papir, številno slikovno gradivo: fotografski posnetki, skice, reprodukcije in celo izvirne vinjete. Vse to v bralcu budi pričakovanje, da bo bral bogato monografijo, ob kateri se bo nasitil in odžejal tako učenec, dijak kot tudi njun učitelj, popotnik oz. turistični obiskovalec kot tudi poslovni partner podjetij iz občine – pa še kdo – kot obljublja tudi založnikov spremljajoči reklamni zapis.

A ko začne bralec potovati po Naših krajih, njihovi preteklosti, ko začne srečevati ljudi tudi v besedilu, postane nekako razočaran, kajti vizualni obeti so bili preveliki. V bralcu se ne gradi celovita podoba; zdi se, da srečuje kar veliko »dreves« (tudi veliko splošnih, takih, ki ne »rastejo« v teh krajih), a se mu ob tem iz množice dreves ne gradi in zgradi celovita podoba gozda. (Čeprav seveda ni rečeno, da želja pisca to ni bila; morda naj bi temu služila avtorjeva pesniško filozofična razmišljanja – a o tem pozneje.) Veliko podatkov, veliko nakazanih smeri in potk, a manjkajo vozli, ki bi vse to vezali v besedno miselno mrežo, ki bi vzpostavljala globalno podobo na različnih koordinatah časa in prostora ter njunih menjav.

In če bralec ob takem vtisu postane analitičen in se začne

spraševati, zakaj tako, ugotovi, da je knjigi (piscu) manjkal trden ustrezen osnovni koncept, ki bi k takemu cilju – cilju poljudne monografije – vodil. Rekel bi, da je realizirani koncept nedodelan, preveč »zasebno avtorski« in zastarel. Avtor bi najbrž moral v tovrstnem delu stvari voditi k sintezni prepletenosti različnih vidikov (geološko-zgodovinskega, družbeno-zgodovinskega, gospodarskega, kulturnega, itd.), zanimive posameznosti, posebnosti, značilnosti itd. pa bi bile ponazorjene s fotografskimi posnetki in ustreznimi zgoščenimi zapisi ob njih. Ali drugače povedano:

Osrednje vezivno besedilo bi bilo sintetično (kot npr. v Zakladih Slovenije), za vse posamezne ponazoritve, posebnosti, značilnosti, zanimivosti pa bi bilo potrebno pripraviti »evidenčni popis«, iz katerega bi se odbralo oz. pripravilo gradivo po ustreznih kriterijih glede na razpoložljivi prostor za slikovno-besedilno predstavitev, vse ostalo pa bi se zgoščeno predstavilo v dodanem registru po krajevnom ali kakšnem drugem načelu. Na ta način bi se bistveno ekonomičneje izkoristil prostor; v knjigi je namreč veliko praznih belih ploskev, ki so z likovno estetskega vidika lahko učinkovite, a bi o občini in njenih krajih več povedali fotografski posnetki starega orodja in načinov dela, običajev, živali, rastlin, naravnih in drugih znamenitosti, posnetki dela v tovarnah, posnetki njihovih proizvodov, kakšne podobe iz Valvasorja ipd. (S tega stališča tudi niso vsebinsko funkcionalne dodane grafične vinjete, ker jemljejo prostor možnemu tovrstnemu gradivu.) Fotografsko gradivo bi lahko bolj »pripovedovalo« – ali namesto besede ali v simbiozi z njo. Skratka, neustrezno je izrabljen medij (besedni, likovni); v tem smislu gre za izra-

zito zastarelost koncepta knjige. Vizualni in besedni del bi vseka-
kor morala nastajati hkrati v
funkcionalni povezavi, preplete-
nosti, dialogu, ne pa da hodita
svoja pota oz. je vizualno bolj ali
manj neorganska spremljava bese-
dila. Vse to pa govori o potrebi po
teamskem projektiranju tovrstne-
ga dela.

Avtorska filozofična in poetična
razmišljanja so za koga morda
zanimiva, za koga morda celo
lepa, a kakršna že so, plavajo kot
le preveč oddaljeni otoki od
besedne mreže osrednjega toka
besedila. Ravno pri njih je čutiti
nekaj avtorjeve samoljubnosti.
Literatura trebanjskih pesnikov
namreč premore dovolj kvalitet-
nih verzov o rodnih krajih svojih
avtorjev, od Severina Šalija preko
Janeza Kolenca, Lada Smrekarja,
Avgusta Gregorčiča do Lidije
Gačnik, a France Režun je v
knjigo Naši kraji natrosil le svoje
verze. S tem, ko bi odbral ustrezne
njihove pesmi, bi predstavil tre-
banjske sodobne literate in preko
njihovih del različne kraje občine,
kot pač dihalo v njihovih očeh, v
njihovih verzih. Monografsko
zasnovano delo je lahko avtorsko,
a mora težiti k objektivizaciji.
Izbor pesniških pogledov več
avtorjev bi že bila večsmerno delu-
joča taka težnja. (Pri tem je bil
likovni urednik mnogo bolj »de-
mokratičen«, saj je poleg repro-
dukcije svojega dela predstavil
tudi reprodukcije del drugih
avtorjev.)

Slovensko literaturo pa bi bilo
moč izrabititi za slikanje duha in
prsti življenja človeka v teh krajih
vsaj v dveh primerih, če naj ome-
nim le najbriljantnejša: s kakšnimi
drobci iz Vorančevega potopisa
od Mokronoga do Pijane gore bi
se naslikalo socialno in politično
vzdušje pred 2. svetovno vojno v
naših krajih, z opisom romanja na
Žalostno goro pa običaji povezani

s tem romanjem nekoč; z enkrat-
nimi odlomki iz romana Sveti
Pavel Pavleta Zidarja bi se nasli-
kalo vzdušje ob žetvi ob tem veli-
kem kmečkem »prazniku« nekoč,
ob obveznih oddajah pridelkov po
vojni, itd.; da ob tem niti ne govo-
rim o posrednih učinkih, ki jih
imajo na bralca dejstva, da sta o
teh krajih tako izvrstno pisala
taka izjemna pripovednika, kot
sta Prežih in Zidar v omenjenem
delu. Taka besedila bi pripomogla
tudi k večji doživljajski moči pra-
vopisno sicer korektno (s kakšno
drobno pomanjkljivostjo, npr.:
črni, zeleni bor, in ne: črn, zelen –
ker gre za vrstno in ne kakovostno
opredelitev), a evokativno šibke
teksture.

Ko to teksturo posrka vase, bra-
lec ugotovi, da je ostal prvi (vi-
zualni) vtis le velik obet; še več:
prvotni vtis bogastva se je spreme-
nil v vtis in občutek bahavosti:
zunanja bogata forma ne dobi
potrditve v besedilu, ki naj bi bilo
vsebinsko in miselno jedro knjige.
Besedilo je v veliki meri šele v stan-
ju gradiva, na podlagi katerega
bi se ob takem ali drugačnem
trdnostno zasnovanem konceptu
lahko izdelalo kvalitetno poljudno
monografsko delo.

Ob analitičnem razmišljanju pa
se mu ob že omenjenih vprašanih
v zvezi z makrostrukturo dela
postavi še vrsta vprašanj in rešitev
na mikroravni.

Iz branja o kulturnem življenju
dobi bralec vtis, da se le-to dogaja
šele od leta 1968 naprej, pred tem
kot da ničesar kulturnega ni bilo v
teh krajih. Toda samo za primer:
kot otrok sem ob koncu 50-tih in
v prvi polovici 60-tih let pogosto
na šentruperškem odru z velikimi,
otroško začudenimi očmi spre-
mljal ljudske igre (Težka ura,
Veriga, Divji lovec, Deseti brat,
Raztrganci), ki so jih uprizarjala
domača in gledališke skupine iz
drugih krajev (npr. iz Velike

Loke). Delo teh (in najbrž še kakšnih drugih) kulturnih (in telovadnih – o delovanju Sokola na Mirni in Šentrupertu govori ta kulturna doma, ki so ju domačini v pogovornem jeziku še nedavno imenovali »sokolska«) skupin, katerih delo so nosili naši ljudje za naše ljudi, niti omenjeno ni, omenjena pa sta npr. »vseslovenska« Kljukec in festival orgličarjev, ki potekata zadnjih par let v organizaciji občinske Kulture. Ob tem se zastavlja sicer zelo občutljivo vprašanje odbire gradiva, imen, dogodkov ipd., ki naj bi jih uvrstili v skrbno pretehtan okvir dela. Jasno je, da pri tem ni mogoče doseči vsezveličavne objektivnosti, a vendarle:

Če je ob navedbi določene ustanove omenjeno, da jo je obiskala kraljica Marija (sicer »takrat že vdova po kralju Aleksandru«), bi bilo treba omeniti vsaj še obisk Tita, ki je v naših krajih svoje čase lovil polhe, o čemer pričajo tudi številne fotografski dokumenti (!)

Iz kakšnih (moralnih?) razlogov je zamolčan KPD Dob, ko pa vendarle v knjigi teče beseda o tem, kje so naši ljudje zaposleni in od česa živijo? (Mimogrede: drevored na Dob je neopažena svojevrstna naravna zanimivost. Neopažena je tudi največja naravna znamenitost: ponori Temenice vzdolž suhe rečne struge okrog Ponikev, ta predel naj bi bil menda uvrščen med naravne kulturne spomenike.

Če naj bi knjiga služila kot »tu-

ristično vabilo«, bi bilo lahko posebej poudarjeno, da področje, ki ga obsega občina Trebnje, spada med ekološko najčistejša območja v Sloveniji.

Po kakšni logiki v delu, ki naj bi gledalo s panoramskega principa, prikazovati dogodke iz zadnje desetdnevne vojne v občini pod drobnogledom, pa naj so dogajanja, katerih del so (bila) še tako pomembna. S tem se krši princip enotnosti, potreba po enotnem zornem kotu gledanja in prikazovanja. Enako velja za podrobnejši prikaz F. Barage od npr. Pavla Golie. Žalostno dejstvo, da je bil Baraga desetletja po krivici zamolčan in odrinjen, avtorju poljudno – monografsko zasnovanega dela ne daje strokovne pravice, da ga gleda z drugačno »optiko« zato, da bi mu poravnal krivico; ker jo »stori« drugim avtorjem, v tem primeru, recimo, enako pomembnemu Pavlu Golii. Vse to bi lahko kdo razumel kot služenje trenutnim aktualnostim, česar se mora tovrstno delo izogibati.

Ko zaključujem razmišljanje, ki ga je sprožilo kritiško branje knjige Naši kraji, izražam obžalovanje, da se je delo utrgalo z drevesa, še preden je dozorelo do tiste mere, da bi bilo v čast avtorju, založniku ter krajem in ljudem, ki jim je namenjeno. Za to pa krivde ne gre pripisovati samo avtorju, ampak predvsem tistim, ki so še ne dozorelemu delu pomagali v taki bahavi obliki priti na svetlo.